

12. Лузан Ю.Я. Ринкові трансформації як основа підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва / *Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 лютого 2010 р.* – К., 2010. – С.11–36.
13. Силивончик А. Пробить скорлупу. Украинским товаропроизводителям куриных яиц тесно на внутреннем рынке / А. Силивончик, Г. Татаренко // *Бизнес.* – 2009. – № 15. – 13 апреля. – С. 81–83.
14. Лавренюк Л.Г. Основні виробники птахівничої продукції в Україні // *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених.* – Уманський державний аграрний університет, 2005. – С.132–134.
15. Драгун Л. Інтегральний показник для аналізу ефективності виробництва / Л. Драгун, О. Вакульчик // *Економіка України.* – 1995. – № 9. – С. 93–95.
16. Покропивний С.Ф. Підприємство, стратегія, організація, ефективність: навч. посіб. / С.Ф. Покропивний, В.М. Калош – К.: КНЕУ, 1997. – 244 с.
17. Вертійчук А.І. Шляхи подальшого розвитку птахівництва в Україні / А.І. Вертійчук // *Ефективне птахівництво.* – 2008. – №11. – С. 3–5.
18. Кондрашихін А.Б. Оцінка ефективності використання сільськогосподарського потенціалу регіону: методологічні питання / *Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 10–11 квітня 2008 р.* – К., 2008. – С.58–66.

Методические подходы к оценке экономической эффективности производства продукции птицеводства яичного направления

С.В. Диденко

В статье обобщены методические принципы обеспечения эффективного функционирования предприятий птицеводческого подкомплекса. Обоснованы показатели комплексной оценки экономической эффективности производства продукции птицеводства яичного направления.

Ключевые слова: птицеводство, продукция птицеводства, экономическая эффективность.

Methodical fittings for estimation of economic efficiency of production of goods of poultry farming of egg direction

S. Didenko

Methodical principles of providing of the effective functioning of enterprises of poultry farming subcomplex are generalized. The indexes of complex estimation of economic efficiency of production of goods of the poultry farming of egg direction are reasonable.

Key words: poultry farming, products of the poultry farming, economic efficiency.

УДК 330.34:636.2.034

ЗУБЧЕНКО В.В., аспірант

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.,** д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ ПОГОЛІВ'Я У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

У статті узагальнено особливості процесу відтворення продуктивного поголів'я великої рогатої худоби молочного напрямку та обґрунтовано напрями формування системи управління відтворенням у молочному скотарстві. Доведено необхідність створення інформаційної бази процесу управління відтворенням продуктивного поголів'я.

Ключові слова: молочне скотарство, процес відтворення поголів'я, система управління, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Нині особливої уваги набуває питання забезпечення населення високоякісними молочними продуктами, що зумовлено суттєвим скороченням поголів'я худоби і, як наслідок, зниженням обсягів виробництва продукції молочного скотарства, ефективність якого значною мірою залежить від інтенсивності відтворення стада та підвищення його продуктивності.

Як доводить практика підприємств молочної галузі, підвищення продуктивності великої рогатої худоби можливо забезпечити через досягнення запланованих темпів нарощення поголів'я, достатнього рівня молочної продуктивності, зниження виробничих витрат на вирощування молодняку та підвищення ефективності його використання. Саме тому вивчення питань управління процесом відтворення поголів'я молочного стада та підвищення його економічної ефективності в сучасних умовах господарювання є актуальними і необхідними умовами нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку молочного скотарства й виробництва молока присвячені праці П.С. Березівського [1], М.М. Ільчука [2], М.К. Пархомця [3], Д.М. Микитюка [4] та багатьох інших. Проте питання щодо вирішення проблем організації й управління системою відтворення поголів'я, поліпшення структури стада в різних категоріях сільськогосподарських підприємств є актуальними і потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження – оцінка існуючої системи організації процесу відтворення поголів'я великої рогатої худоби молочного напрямку та обґрунтування напрямів щодо його удосконалення з метою підвищення ефективності виробництва молока та забезпечення сталого розвитку підприємств галузі.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження були праці зарубіжних та вітчизняних науковців. У процесі дослідження використовувались такі наукові методи: діалектичний, абстрактно-логічний, узагальнення та порівняння, метод структурного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. Відомо, що базою для нарощування обсягів виробництва продукції молочного скотарства є відновлення й розширене відтворення продуктивного поголів'я за одночасного збільшення рівня продуктивності тварин на основі поліпшення біологічних і виробничих технологій. При цьому більшість технологій у тваринництві слід розглядати як комбінацію відповідних знань, кваліфікаційних навичок і засобів виробництва, які необхідні для виробництва продукції.

Основним завданням племінного тваринництва у нинішніх умовах, як зазначено у законі України «Про племінну справу у тваринництві», є забезпечення процесу відтворення племінної худоби і продуктивного поголів'я [5]. Зазначимо, що сільськогосподарські тварини, на відміну від інших основних виробничих фондів, формуються у процесі індивідуального розвитку і мають індивідуальні властивості та якості, що зумовлюють ефективність їх використання. Крім того, у процесі їх росту й використання людина за допомогою підбору й відбору, які спрямовано на вирощування молодняка та роздій корів, впливає на тварин як на предмети праці, поліпшує продуктивні й відтворювальні якості та підвищує ефективність їх використання.

Очевидно, що на процес виробництва продукції тваринництва прямо чи опосередковано впливає мінливість і непередбачуваність кліматичних і біологічних (еволюційних, генетичних та ін.) явищ і процесів, а тому під час виробництва продукції кількість матеріальних ресурсів на одиницю не є постійною величиною.

Сільськогосподарські тварини мають природне походження, але не можуть належати до природних об'єктів основних виробничих фондів, тому що у процесі доместифікації й використання під час виробництва продукції вони зазнали антропогенного впливу людини. Безперечно, що вплив сільськогосподарських тварин на економіку галузей тваринництва (через зміну їх генотипу) є суттєвішим, ніж природні умови, а тому їх слід класифікувати як основні засоби біогенного походження.

Дослідженням встановлено, що нині у молочному скотарстві ще не створено навіть орієнтовних моделей організації відтворювального процесу тварин через надзвичайну складність цього завдання. На процеси відтворення поголів'я, виробництва молока й приросту живої маси, які неможливо відокремити, можуть впливати безліч відомих науці факторів, але поки що не врахована кількість їх різноманітних багатфакторних взаємодій [6].

Відтворення біогенних основних засобів – це виробничий процес, що поєднує поновлення життя, ріст, розвиток і поліпшення якостей сільськогосподарських тварин (як засобів і предметів праці) у взаємодії із зовнішнім середовищем для відновлення основних засобів під час організації виробництва продукції тваринництва. Як і в інших галузях, відтворення продуктивної худоби за незмінних розмірів поголів'я називається простим, у разі збільшення обсягів – розширеним, а зменшених – звуженим.

Зазначимо, що найважливішим фактором, що визначає організацію й економічну ефективність відтворення поголів'я, є інтенсивність використання корів, що залежить від тривалості відтворювального циклу й терміну експлуатації тварин. У свою чергу, вони детерміновані генотипом і умовами життя тварин. На сучасних молочних комплексах, де здійснюється повноцінна годівля тварин й умови утримання відповідають вимогам зоогігієнічних норм, корів використовують доки вони здатні забезпечувати високу молочну продуктивність і відтворювальну здатність [7].

Тому основними виробничими критеріями, що визначають економічні показники процесу відтворення у молочному скотарстві, є вихід телят і термін використання корів. Процес відтворення продуктивної худоби у молочному скотарстві є циклічним і триває в оптимальному варіанті 28–30 місяців за нормального функціонування всіх систем організму тварини в усі періоди онтогенезу.

Із позиції фінансового обігу, процес відтворення продуктивної худоби пов'язаний із кругообігом капітальних вкладень: на першій стадії відбувається інвестування капіталу на вирощування або придбання корів; на другій – основні засоби амортизуються та переносять частину своєї вар-

тості на собівартість продукції, що виробляється; на третій – у процесі реалізації продукції здійснюється нагромадження нарахованої амортизації; на четвертій – накопичена амортизація, як частина власних фінансових ресурсів організації, спрямовується на реінвестування, тобто на відновлення основних засобів.

У молочному скотарстві ці процеси відбуваються одночасно за рахунок різних стадій циклів, які розподілені майже рівномірно. Повний цикл кругообігу капітальних вкладень має таку ж тривалість, як і виробничий цикл, але кругообіг фінансових коштів відбувається у часі пізніше за виробничий процес відтворення на термін вкладень капіталу близько трьох років.

На нашу думку, особливостями, які необхідно враховувати під час організації процесу відтворення біогенних основних засобів, є такі: індивідуальні особливості тварин; відносна автономність процесів росту й розвитку, створення живої маси й молока, нерівномірна циклічність технологічних процесів виробництва молока, живої маси й приплоду; необхідність створення оптимальних умов утримання тварин, що відповідають їх біологічним особливостям в усі періоди росту й використання; труднощі у взаємодії живих організмів і механізмів.

Економічними особливостями процесу відтворення продуктивного поголів'я великої рогатої худоби молочного напрямку, із врахуванням складних ринкових відносин, є: ефективність процесу відтворення стада, використання основних та оборотних засобів біогенного походження, що характеризуються рівнем використання біологічних можливостей тварин, які проявляються через продуктивність, тому продуктивна худоба є визначальним елементом активної частини основних засобів у молочному скотарстві; біологічна природа організмів та їх взаємодія із зовнішнім середовищем зумовлюють вищу варіабельність властивостей і господарських ознак тварин, а також показників економічної ефективності виробництва; тривалий цикл обороту капіталу; затримка реінвестування основного капіталу; високий рівень ризику вибуття корів зі стада до закінчення терміну використання.

Зазначимо, що пріоритетними напрямками інтенсифікації використання біогенних основних засобів у молочному скотарстві можна визначити наступні: створення оптимальних умов утримання тварин відповідно до їх біологічних особливостей в усі періоди використання, що забезпечить виявлення індивідуальних особливостей, зниження ризику передчасного вибуття корів зі стада; скорочення тривалості виробничого циклу вирощування корів молочних порід; збільшення терміну використання корів, що призводить до підвищення окупності капітальних вкладень і поточних витрат.

Ефективне управління процесом відтворення поголів'я корів потребує розробки й послідовної реалізації стратегії їх використання та відтворення, метою якої є створення необхідного обсягу й структури основних фондів. Для галузі молочного скотарства – це розмір, структура поголів'я й вибір оптимальних параметрів відновлення (просте або розширене відтворення).

Розробка стратегії повинна здійснюватися у чотири етапи: 1) моніторинг біогенних засобів молочного скотарства, включаючи їх обсяги, частку основних засобів, стан і використання; 2) розрахунок необхідного обсягу капіталу на майбутній період; 3) формування амортизаційної політики підприємства; 4) розробка тактики реінвестування й використання інвестицій.

Управління процесом відтворення має забезпечувати виконання основних цільових функцій господарства: племзаводу – виробництво племінного матеріалу для організацій штучного запліднення й племінних репродукторів; племрепродуктору – реалізацію племінної худоби з метою забезпечення потреб ринку; товарному господарству – максимізацію обсягів виробництва молока за скорочення матеріальних і трудових затрат.

Перед початком розробки або коректування системи відтворення поголів'я великої рогатої худоби, керівництво підприємства має визначити обсяги й співвідношення видів виробленої й реалізованої продукції скотарства – молоко, приріст живої маси й племінної продукції.

Підвищення чисельності молочних корів за розширеного і простого відтворення поголів'я можливо продовженням терміну продуктивного використання корів і скороченням терміну вирощування племінних телиць до моменту першого отелення. Ці заходи дозволяють скоротити постійні й змінні витрати на вирощування ремонтних телиць, нерациональні витрати на амортизацію приміщень і оплату праці, за рахунок зниження собівартості молока, м'яса й одержаного приплоду.

Просте або розширене відтворення поголів'я методом саморемонту можливе за мінімального чотирирічного терміну продуктивного використання молочних корів і першого отелення нетелів у віці 27 місяців. Життєздатність, відтворні й продуктивні якості молочних корів визначаються інтенсивністю вирощування ремонтних телиць.

Як зазначає Ф.Ф. Ейснер, за розширеного ремонту доцільно мати в структурі стада на кожні 100 корів 25–30 первісток, 20 ялівків, 30–35 телиць старше одного року, 40 телиць до року. Ефективність використання корів у процесі відтворення поголів'я й виробництва молока підвищується та досягає максимуму за щорічного введення в стадо близько 25% високоякісних первісток до поголів'я корів на початок року [8].

Водночас у дослідженнях не відображаються результати економічного аналізу витрат і доходів у відтворювальному циклі. У практиці роботи господарств з інтенсивним розвитком молочного скотарства спостерігається скорочення віку використання корів, що зумовлює високий відсоток введення нетелів в основне стадо, який досягає 40% і більше.

Під час складання річного (середньорічного) обороту стада необхідно точно враховувати термін перебування ремонтного молодняку у статевовікових групах. Зазначимо, що планова структура стада визначається, насамперед, спеціалізацією скотарства у господарстві; видом; терміном виробничого використання, віковим складом стада й відтворююю здатністю корів; збереженням племінного (ремонтного) молодняку.

Дослідженням встановлено, що у більшості сільськогосподарських підприємств Київської області методи й організація управління залишилися колишніми, недостатньо використовується сучасна комп'ютерна техніка й інформаційні технології. Очевидно, що інформаційне забезпечення відіграє найважливішу роль в управлінні відтворювальними процесами основних засобів у молочному скотарстві. Якість інформації є визначальним чинником обґрунтованості прийнятих рішень і ефективності функціонування галузі.

Основними напрямками вдосконалення управління відтворенням основних засобів у молочному скотарстві, на нашу думку, є широке використання баз даних автоматизованих систем управління підприємством для оперативного використання інформації у підготовці управлінських рішень, організація формування джерел фінансування, планування, регламентація (на основі сучасних нормативів) і бюджетування відтворювального процесу.

Зазначимо, що серед найпоширеніших автоматизованих систем для молочного скотарства є система «Інтесел Орсек» (СУМС «Інтесел Орсек»), що розроблена за часів незалежності України й впроваджується у практику сільськогосподарських підприємств [9]. Ця комп'ютерна програма є доступною і ефективною для використання у спеціалізованих високотехнологічних фермах і фермерських господарствах, забезпечує аналіз та контроль за відтворююю функцією тварин й дозволяє на 15–20% знизити неплідність тварин.

Більшість передових тваринницьких підприємств, які використовують технологію і обладнання зарубіжних фірм («DeLaval», «Вестфалія-Сердж» та ін.) також оснащені спеціалізованими комп'ютерними системами управління виробництвом, основою яких є програми управління стадом нового покоління, що дозволяють в режимі реального часу відслідковувати інформацію по кожній корові, а також по стаду в цілому (надій молока, фізіологічний стан тварини тощо), створити власну статистичну базу даних, а також поліпшити роботу з відтворення, використовуючи бази даних про бугаїв-плідників [10].

Отже, запровадження та використання комп'ютерних систем управління виробництвом у молочному скотарстві підвищує ефективність відновлення поголів'я та сприяє інтенсивному розвитку.

На нашу думку, під час розробки регламентованої системи організації й управління відтворенням молочного стада слід враховувати аналіз сучасного стану й планів щодо розвитку молочного скотарства в регіоні й організації роботи щодо відтворення худоби, а також оцінку економічної ефективності відтворювального процесу й пошук внутрішньогосподарських резервів її підвищення.

Під час створення ефективної системи управління необхідно поєднувати стратегічні й тактичні її складові, що забезпечують реалізацію основних етапів управління відтворенням молочного поголів'я (рис. 1).

На нашу думку, застосування інформаційних технологій на стадії планування, виробництва й контролю забезпечить усі організаційні заходи відтворювального циклу раціональним розподілом матеріальних і трудових ресурсів. Процес бюджетування, спрямований на досягнення результатів виробничої діяльності, дозволить контролювати використання фінансових коштів сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що організацію процесу відтворення стада необхідно здійснювати цілеспрямовано, відповідно до стратегічних організаційно-економічних заходів, які зорієнтовані на досягнення високої ефективності виробництва продукції молочного скотарства.

Рис. 1. Схема реалізації основних етапів стратегічного і тактичного управління відтворенням молочного поголів'я

Основними напрямками вдосконалення управління відтворенням основних фондів у молочному скотарстві, на нашу думку, є широке використання баз даних автоматизованих систем управління підприємством для оперативного використання інформації у підготовці управлінських рішень, організація формування джерел фінансування, планування, регламентація (на основі сучасних нормативів) і бюджетування відтворювального процесу поголів'я продуктивної худоби молочного скотарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози / П. С. Березівський // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 15-20.
2. Економічні напрями ефективного функціонування ринків продукції скотарства / М. М. Ільчук, М. В. Калінчик, М. М. Рудий [та ін.]. – К.: Нічлава, 2009. – 352 с.
3. Пархомець М. К. Наукове забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства України (науково-практичні рекомендації) / М. К. Пархомець, О.М. Павленко / За ред. М. К. Пархомця. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 41 с.
4. Микитюк Д. Курс на досягнення семитисячних надоїв молока / Д. Микитюк, В. Савранчук, М. Геймор // Пропозиція. – 2009. – № 11. – С. 118–121.
5. Закон України від 15.12.1993 № 3691-ХІІ «Про племінну справу у тваринництві». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>
6. Ілященко Г.Д. Відтворна здатність та її зв'язок з молочною продуктивністю корів / Г.Д. Ілященко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 15–162.
7. Яблонський В.А. Проблеми відтворення тварин: стан і погляд у майбутнє галузі / В. А. Яблонський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 136–141.
8. Эйснер Ф.Ф. Племенная работа с молочным скотом. / Ф.Ф. Эйснер. – М.: Агропромиздат, 1986. – 184 с.
9. Система управління молочним скотарством “Інтесел Орсек” – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inteselorsek.io.ua/>
10. Лакатош В. М. Застосування комп'ютерних програм для контролю відтворення великої рогатої худоби / В.М. Лакатош, М. М. Козак, М. О. Єсаулов, О. А. Хавтун // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 69–74.

Формирование системы управления воспроизводством поголовья в молочном скотоводстве

В.В. Зубченко

В статье обобщены особенности процесса воспроизводства производительного поголовья крупного рогатого скота молочного направления и обоснованы направления формирования системы управления воспроизводством в молочном скотоводстве. Доказана необходимость создания информационной базы процесса управления воспроизводством производительного поголовья.

Ключевые слова: молочное скотоводство, процесс воспроизводства поголовья, система управления, экономическая эффективность.

Forming of the control system of reproduction of total number of livestock in the milk cattle breeding

V. Zubchenko

In article the features of process of reproduction of productive total number of livestock of cattle of milk direction are generalized and directions of forming of the control system by reproduction in the milk cattle breeding are grounded. The necessity of creation of informative base of process of management by reproduction of productive total number of livestock is proved.

Key words: milk cattle breeding, process of reproduction of total number of livestock, control system, economic efficiency.

УДК 332.25/. 28/. 64

НЕДАШКІВСЬКА Т.М., аспірантка

Науковий керівник – **ДОБРЯК Д.С.,** д-р екон. наук, чл.-кор. НААНУ

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОЦІНКА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ВЛАСНИКАМ ЗЕМЛІ ТА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧАМ У РАЗІ ВИЛУЧЕННЯ (ОРЕНДИ) СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ПІД ЛІНІЙНІ ОБ'ЄКТИ

У статті висвітлено наукові засади відшкодування збитків сільськогосподарського виробництва власникам землі та землекористувачам у разі вилучення або оренди сільськогосподарських угідь під лінійні об'єкти. Запропоновано методичні підходи до проведення оцінки розмірів збитків сільськогосподарського виробництва у разі вилучення (викупу) земельної ділянки під будівництво чи реконструкцію газопроводу.

Ключові слова: розмір збитків сільськогосподарського виробництва, лінійні об'єкти, неодержаний дохід.

Постановка проблеми. Запровадження приватної власності на землю обумовило необхідність встановлення обмежень та обтяжень у сільськогосподарському землекористуванні,